

Salvadoras Dali

Siurrealizmas (pranc. *surréalisme*, paraidžiui “viršrealizmas”) — XX a. kryptis literatūroje ir mene, susiformavusi Vakarų avangardizmo kultūroje. Siurrealizmui būdingas paradoksalus formų derinimas. Siurrealizmo pradininku laikomas rašytojas André Bretonas, 1924 m. paskelbęs pirmąjį siurrealistų manifestą. Žinomi siurrealizmo literatai buvo Polis Eliuaras ir Luji Aragonas. Žymūs siurrealizmo dailininkai – Salvadoras Dali, Renė Magrittas, Maksas Ernstas. Žymūs kinematografininkai – Žanas Kokto, Luisas Bunuelis.

Siurrealizmo apraiškų galima rasti toli iki XX a. 1562 m. **Džiuzepè Arčiboldas** tapo imperatoriaus Ferdinando I dvaro Vienoje dailininku. Iš pradžių jis tapė tradicinius portretus, tačiau 1563 m. sukūrė pagarsėjusį ciklą „Metų laikai“, kuriame žmonių portretus sudarinėjo iš pieštų groteskiškų detalių. Keisti portretai susilaukė didžiulio dėmesio, jis buvo laikomas imperatoriaus dvaro turtu.

Džiuzepè Arčiboldas (1537-1593) Pintinė su vaisiais

Dž.Arčiboldas.
Imperatoriaus
Rudolfo II
portretas

Prancūzu
dailininkas
Giustavas
Moro (1826-
1898) Mistinė
gēlelė

Giustavas
Moro (1826-
1898)
Chimera

G.Moro. Salomėja, šokanti priešais Eroda

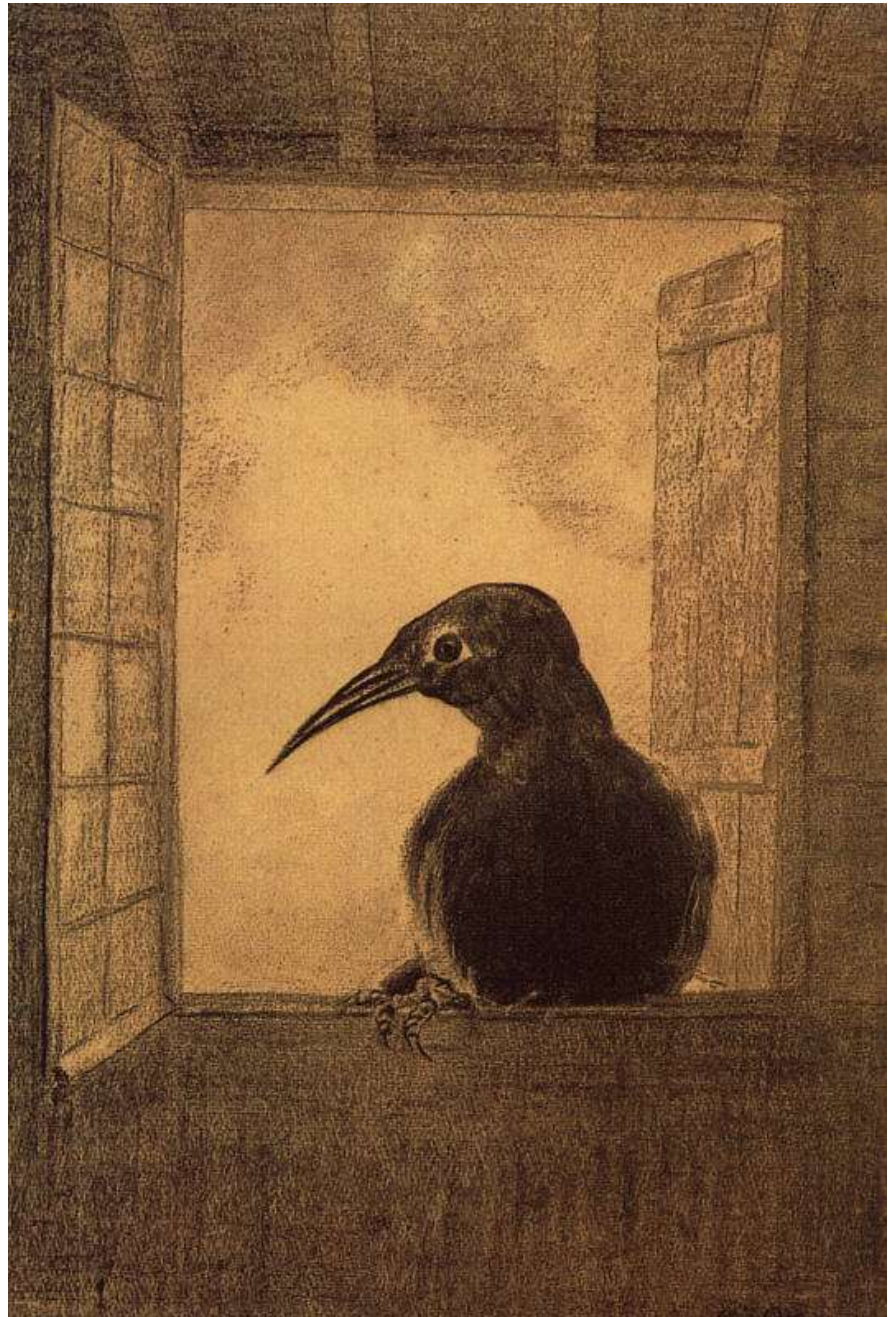
G.Moro.
Apreiškimas

G.Moro paveiksle “Apreiškimas”
pavaizduotas momentas, kai Salomėja
akinančioje šviesoje mato jos reikalavimu
nukirstą Jono Krikštytojo galvą ir siaubo
apimta bando prisidengti akis

Prancūzų dailininką **Odiloną Redoną** nuo vaikystės apimdavo baimės ir liūdesio priepuoliai. Anglimi jis kūrė bauginančius paveikslus. Ypatingai garsus tapo jo “Varnas” – mirties pasiuntinys.

Odilonas
Redonas
(1840-1916)
Varnas

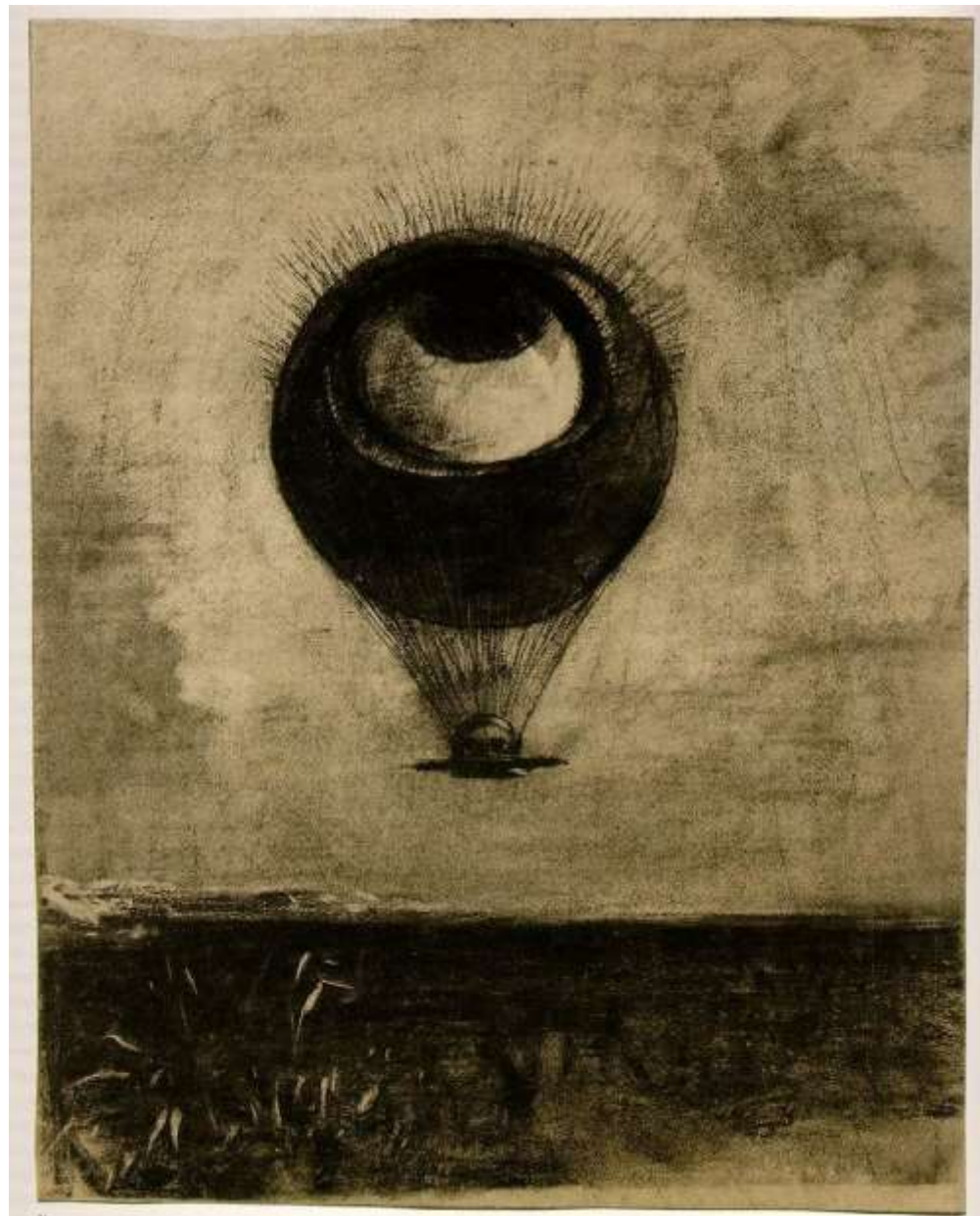

O.Redonas.
Verkiantis voras,
1881 m.

Didelį įspūdį daro kita Redono tema – didelės akys, žvelgiančios į žiūrovą. Pavyzdžiui, “Akis, kaip keistas rutulys, kyla į begalybę”. Akis tuo pačiu yra oro baliono gondola. Į šį paveikslą galima žiūrėti ir kaip į kiaušinį su veidu, simbolizuojantį klaustrofobo košmarą.

O.Redonas.
Akis, kaip keistas
rutulys, kyla į
begalybę

Garsiausiu šveicarų dailininko **Arnoldo Beklino** (1827-1901) darbu įvardijamas paveikslas „Mirusiųjų sala“, Beklinas nutapė penkias paveikslo versijas, vieną kurių įsigijo Adolfas Hitleris. Paveikslas įkvėptas anglų kapinių Florencijoje, kur palaidota 1877 m. mirusi mažametė dailininko duktė Maria Anna.

Arnoldas Beklinas. Gyvenimo sala

Norvegų
dailininkas
Edvardas Munkas.
Lytinis brandumas,
1894 m.

Edvardas
Munkas.
Šauksmas, 1893 m.

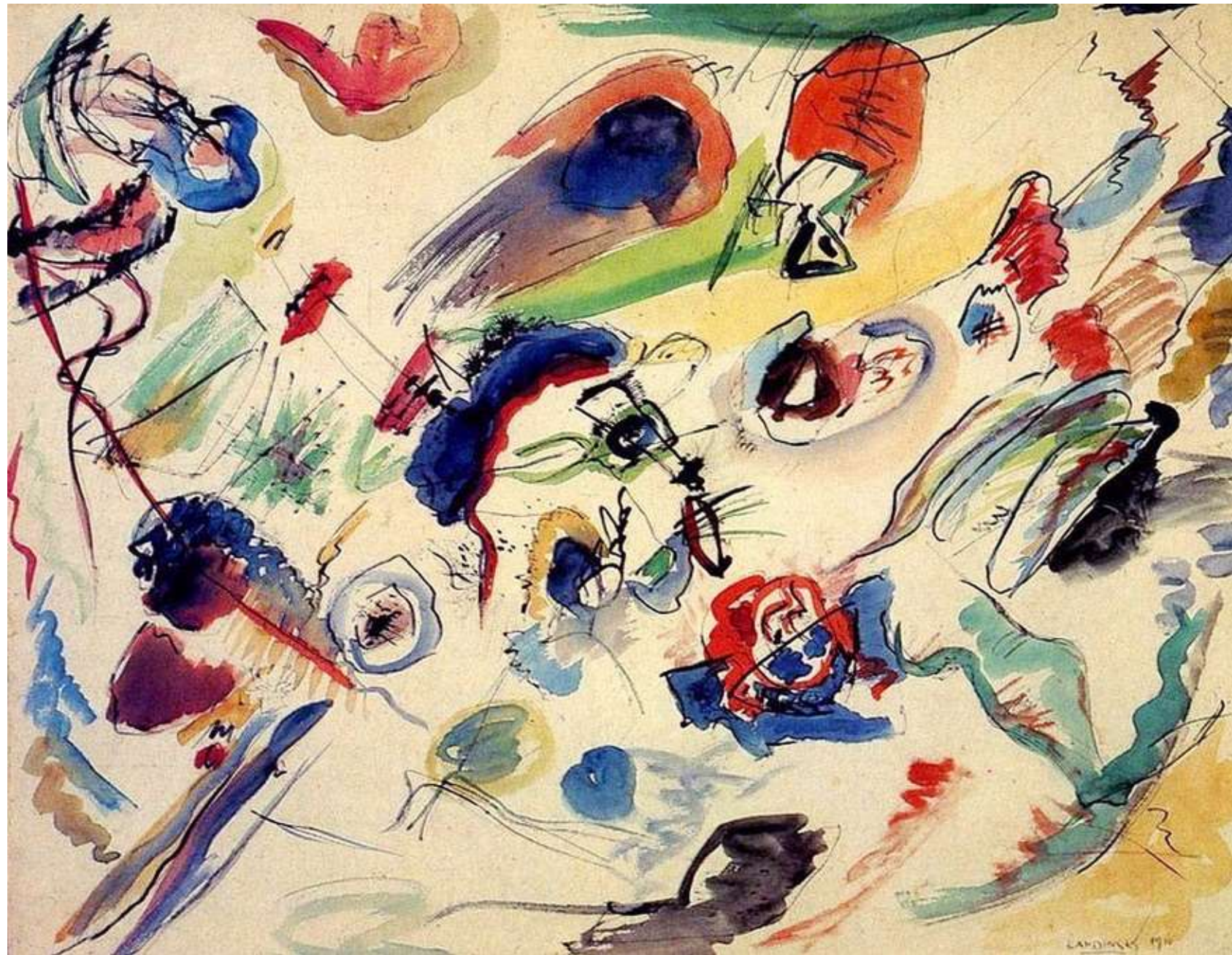
“Šauksmas” kaip ekspresionizmo emblema yra tam tikra preliudija į XX a. meną, pranašaujanti svarbiausias modernizmo temas – vienatvę, nusivylimą, susvetimėjimą. Tarsi pažvelgęs į būsimą pasaulinių karų, revoliucijų ir ekologinių nelaimių šimtmetį, autorius lyg ir neigia pačią galimybę tų baisumų išvengti

Šaukiančiojo figūra labai primityvi,
negatyvi jo emocija įgauna pasaulinį
užmojų. Bet galima ir kitaip “perskaityti”
paveikslą – žmogus agonizuoja dėl iš visur
sklindančio gamtos šauksmo

Literatūroje sutinkamos įvairios “Šauksmo” sukūrimo versijos: netoli dailininko gyvenamos vietos buvo didžiausia Osle skerdykla, o netoli jos – psichiatrijos klinika, kurioje gydėsi jaunesnioji Munko sesuo Laura. 2003 m. grupė astronomų pareiškė, kad raudona dangaus spalva paveiksle atsirado dėl to, kad ugnikalnio Krakatau išsiveržimas 1883 m. pribloškė dailininką.

XIX a. viduryje atsirado fotografija, ir dailininkai pajuto, kad paveikslai nebeprivalo perduoti tikslią vaizdinę informaciją. Dėsninga, kad kartu su fotografija pasirodė **impresionizmas**, objektas iš paveikslo buvo vejamas. 1910 m. rusų dailininkas **Vasilijus Kandinskis** sukūrė pirmąją abstrakčią akvarelę, kur nė užuominos apie objektą nebeliko.

Teoriniu siurrealizmo pagrindu tapo psichiatro **Zigmundo Froido** ir filosofo **Anri Bergsono** darbai. Bergsonui labai patiko **Pablo Pikaso** už tai, kad griovė objektą. Froidizmo mokymas apie pasąmonę siurrealistams suteikė į mokslinį panašų kozirį kovoje prieš “gyvenimą logikos priespaudoje”. Siurrealistų manifesto kūrėjas **Andrė Bretonas**, karo metais tarnavęs psichiatrijos klinikoje, 1921 m. susitiko su Froidu.

Froidas buvo pamalonintas literatų dėmesio, mokslininko ir literato tyrinėjimų metodai sutapo – jie padėjo susigaudyti tamsiame sąmonės miške.

Labai artima siurrealizmui buvo Ciūriche kilusi **dadaizmo** srovė. Dadaizmo teoretiku ir kūrėju buvo Rumunijos žydas **Tristanas Tzara**. Jis rašė manifestus ir eilėraščius, propagavo agresiją ir provokaciją, kolektyvinę kūrybą. Pavadinimas “da-da” yra beprasmis ir atsitiktinis. Dadaistai protą paskelbė beprotybe, nes tie, kurie pradėjo pasaulinį karą, laikomi protingais žmonėmis.

Tzara 1919 m. persikėlė į Paryžių, kur rado bendraminčių prancūzų poetų Bretono, Eliuaro, Aragono asmenyje.

Salvadoras Dali, 1934 m.

1910 m. ateistas Salvadora tėvas atidavė sūnų į katalikišką koledžą, kad vaikas išmokytų prancūzų kalbą. Mokykloje jis labai nesivargino: per pamokas žiūrėdavo į kiparistus už lango, į šlapias dėmes lubose (yra proga priminti, kad **Leonardas da Vinči** savo mokinius ragindavo stebėti dėmes lubose arba debesis, kad būtų treniruojama fantazija). Tėvas netrukus gavo laišką, kad sūnus gali būti paliktas kurso kartoti.

Kad mažiau kibtų prie jo dėl blogo mokymosi, Salvadoras ėmė apsimetinėti nenormaliu, simuliavo priepuolius. Vaikui tėvai pataikaudavo. Kartą juoko dėlei Salvadoras nustūmė į upelį kaimynų berniuką, kitą kartą spyrė į galvą savo dviejų metų sesutei.

Salvadoras labai mylėjo motiną ir ankstyvą motinos mirtį (jam buvo šešiolika metų), sūnus priėmė kaip likimo pasityčiojimą ir prisiekė. Kad taps garsiu žmogumi – taip norėjo motiną padaryti nemirtingą.

Tėvas vaikui buvo aukščiausiosios valdžios įsikūnijimas, absoliutus autoritetas, bet vieną kartą tėvas, atvažiavęs į vilą vėliau įprasto laiko, išlipdamas iš kariatos pasakė, kad apsikakojo. Vaiką ištiko šokas. Visą gyvenimą dailininkas labai daug dėmesio skyrė **užpakaliui ir išmatoms.**

Dali visą gyvenimą bijojo žiogų. Šlykštus
vabzdys pavaizduotas paveiksle “Didysis
onanistas” (arba “Didysis masturbatorius”)

“Didysis masturbatorius” (ispaniškai *El gran masturbador*, 1929 m.) Paveikslo centre – žemyn žiūrintis deformuotas veidas. Iš apatinės veido dalies kyla apnuoginta moters figūra, primenanti dailininko mūrą ir žmoną Gala (kirčiuoti antrą skiemenį). Moters burna siekia paslėptų po lengvu drabužiu vyro genitalijų. Vyriškio figūra pavaizduoti tik nuo juosmens iki kelių su kraujuojančiais įdrėskimais.

Ant žmogaus burnos tupi skėrys, kurio dailininkas siaubingai bijojo. Skėrio pilveliu ir centrine figūra bėgioja skruzdės – populiarius Dali darbų motyvas – puvimo, irimo simbolis. Po skėriu pavaizduota figūrų pora, metanti bendrą šešėlį. Apatiniame kairiajame paveikslo kampe greitai tolsta vieniša figūra. Paveiksle yra kiaušinis, derlingumo simbolis. Po moters veidu matosi gėlė su š falą panašiu piestele.

“Didysis masturbatorius” yra reikšmingas nagrinėjant dailininko asmenybę ir parodo prieštaringą jo požiūrį į seksą. Kai Salvadoras buvo mažas, kartą tėvas ant pianino paliko knygą su fotografijomis genitalijų, kurias pažeidė venerinės ligos. Vaiko sąmonėje užsifiksavo nuostata, kad seksas susijęs su puvimu. Dėl to jaunasis Dali nė mąstyti apie seksą nenorėjo.

Karalienės Sofijos muziejus Madride, kur saugomi Dali kūriniai

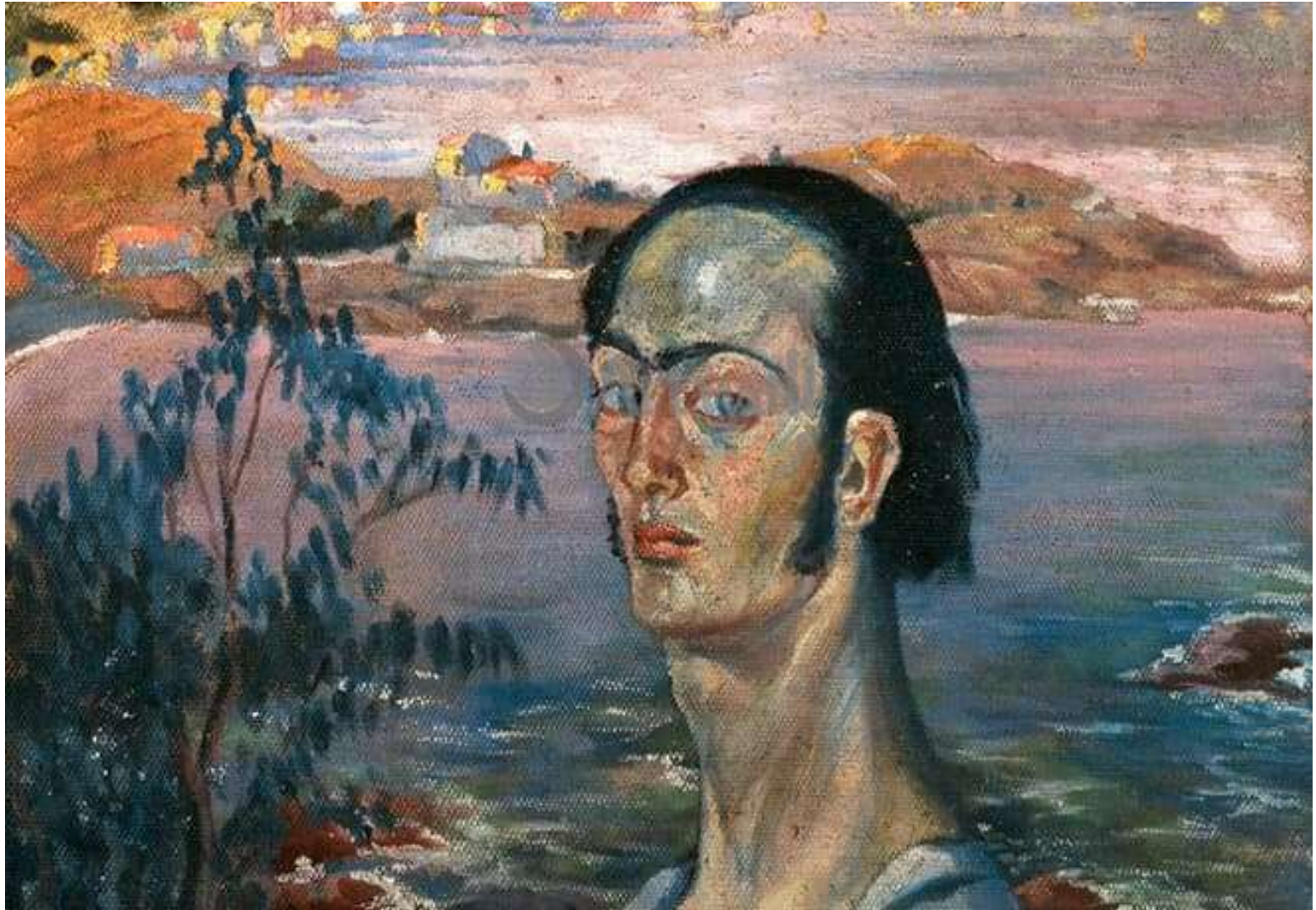

Nors Salvadoras blogai mokėsi, tėvas leido jį mokytis tapybos pas vietinį dailininką Ramoną Pičiota. 1918 m. gimtajame Salvadoro mieste **Figerase** buvo pirmoji jo darbų paroda.

Kai Salvadorui buvo 17 m., vėžiu mirė motina, turėdama 47 m. Salvadoro tėvas iki gyvenimo pabaigos nešiojo gedulą (nors buvo vedęs mirusiosios seserį). Salvadoro charakteris pasidarė nepakenčiamas: įstojęs į Madrido dailės akademiją, labai blogai elgėsi pedagogų ir studentų atžvilgiu. Už tai jis buvo du kartus išvytas iš Akademijos. Bet buvimas Ispanijos sostinėje leido jam užmegzti naudingas pažintis.

Nors ir neturédamas akademinio išsilavinimo, Dali greitai tapo žinomas: **“Autoportretas”, “Moters figūra prie lango”, “Pintinė su duona”, “Mano tėvo portretas”**

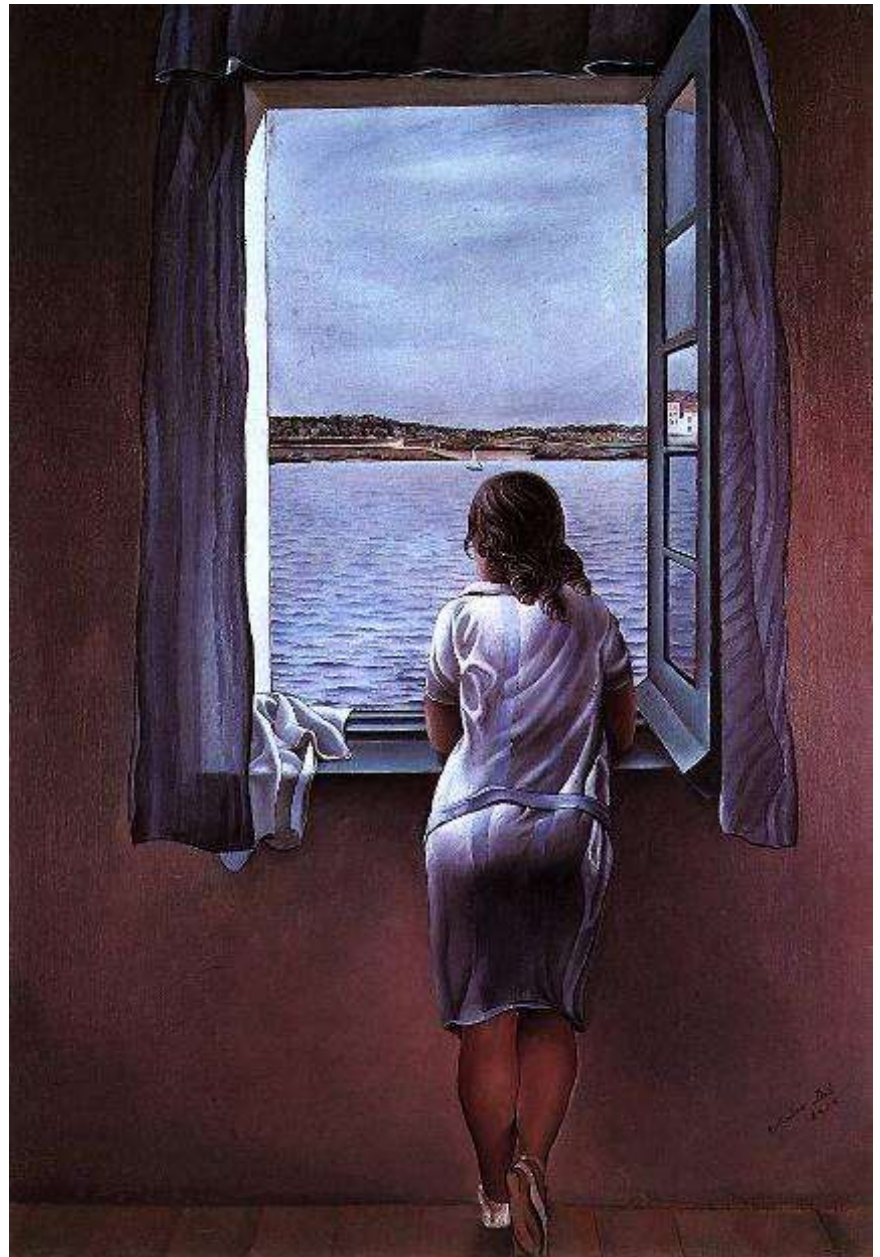
Autoportretas

Pintinè su duona

Mergina prie
lango, 1925 m.

Mano tēvo portretas,
1921 m.

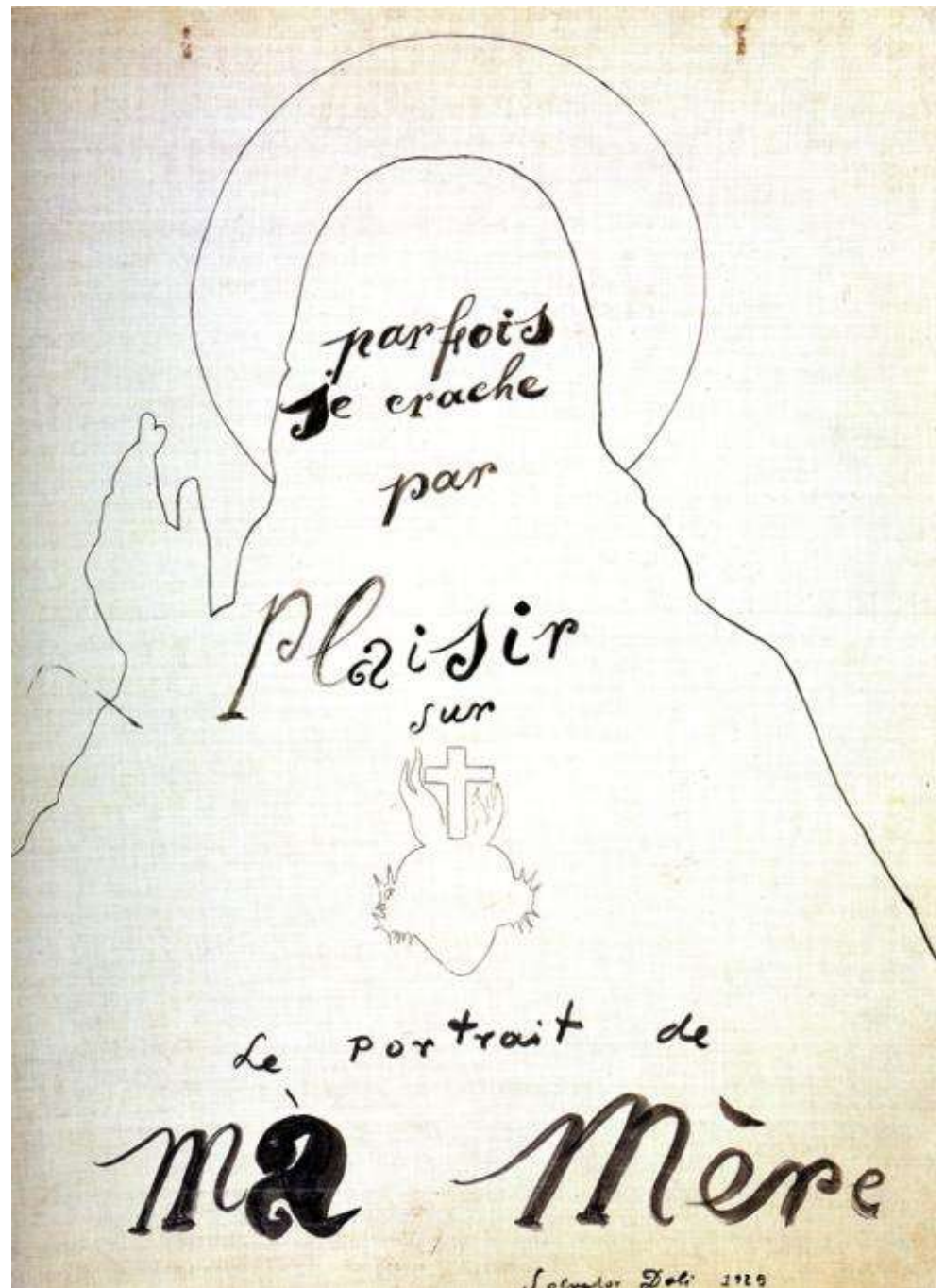

“Pintinė su duona” pateko į tarptautinę parodą Jungtinėse Amerikos Valstijose. Svarbiausias modelis, kuri tuo metu pozavo dailininkui, buvo jo sesuo Ana Marija.

1929 m. Paryžiuje buvo Salvadoro Dali paveikslų ir piešinių paroda. Darbe pavadinimu “**Švenčiausioji širdis**” buvo užrašas: “Kartais aš su malonumu spjaunu į savo motinos portretą”. Kas tai buvo? Gal noras sukelti publikos reakciją?

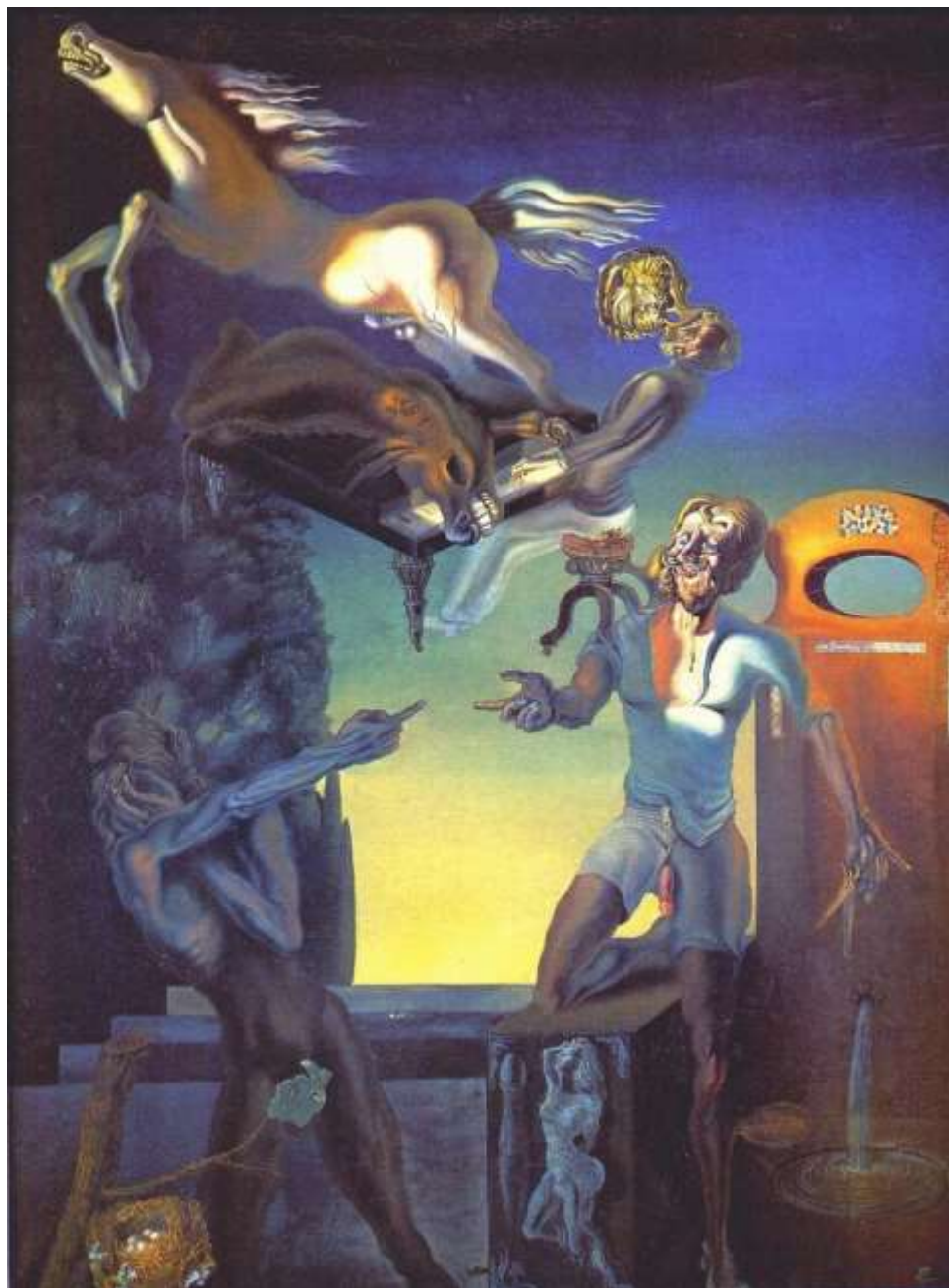
Švenčiausioji
širdis, 1929 m.

Barselonoje gyvenęs kritikas paskelbė straipsnį, kuriame papasakojo apie šį pasipiktinimą keliantį dailininko poelgį. Tėvas buvo mirtinai įžeistas ir nutraukė ryšius su sūnumi

Šveicarų tautosakos herojų **Vilį Telį** Dali interpretavo kaip žiaurų tėvą, norintį nužudyti savo vaiką. Ši koncepcija susiškaukia su Zigmundo Froido idėja apie kastracijos kompleksą, kurį tėvo įvaizdis išškaukia vaiko galvoje, apie maištą prieš tėvo valdžią kaip būtiną žingsnį vaiko brendimo kelyje, o taip pat su paties Dali istorija, nutrūkus ryšiams su tėvu.

Vilhelmas Telis,
1930 m.

Paveiksle dviejų figūrų (paties Telio ir skraidančio žirgo) genitalijos išryškintos. Abi figūros vaizduoja valdingą tėvą. Sustingusi neviltyje figūra, užsidengusi veidą ranka — prislėgtas sūnus, galimas daiktas, iškastruotas (apie ką kalba žirklys Telio rankoje). Tėvą išduoda kančios

išraiška veide, o silpnas kūno sudėjimas ir bejėgiškai kabantis falas kalba apie silpnumą, slepiamą pasipūtėliškos valdžios. Dali alegoriškai pavaizdavo, kaip jis buvo išvytas iš namų. Iškastravimas reiškia, kad Dali neteko gimtųjų vietų, kurios jį įkvėpdavo kūrybai. Sūnaus išvijimas iš namų buvo smūgis ir pačiam tėvui.

Suartėjęs su siurrealistais, 1929 m. Dali sukūrė **“Pirmąsias pavasario dienas”**. Paveikslą pats autorius pavadino “tikrų erotiniu kliedesiu”. Paveikslas yra froidistinės simbolikos išraiška. Jame yra pradmenys beveik visko, ką vėliau sukūrė Dali.

Pirmosios pavasario dienos, 1929 m.

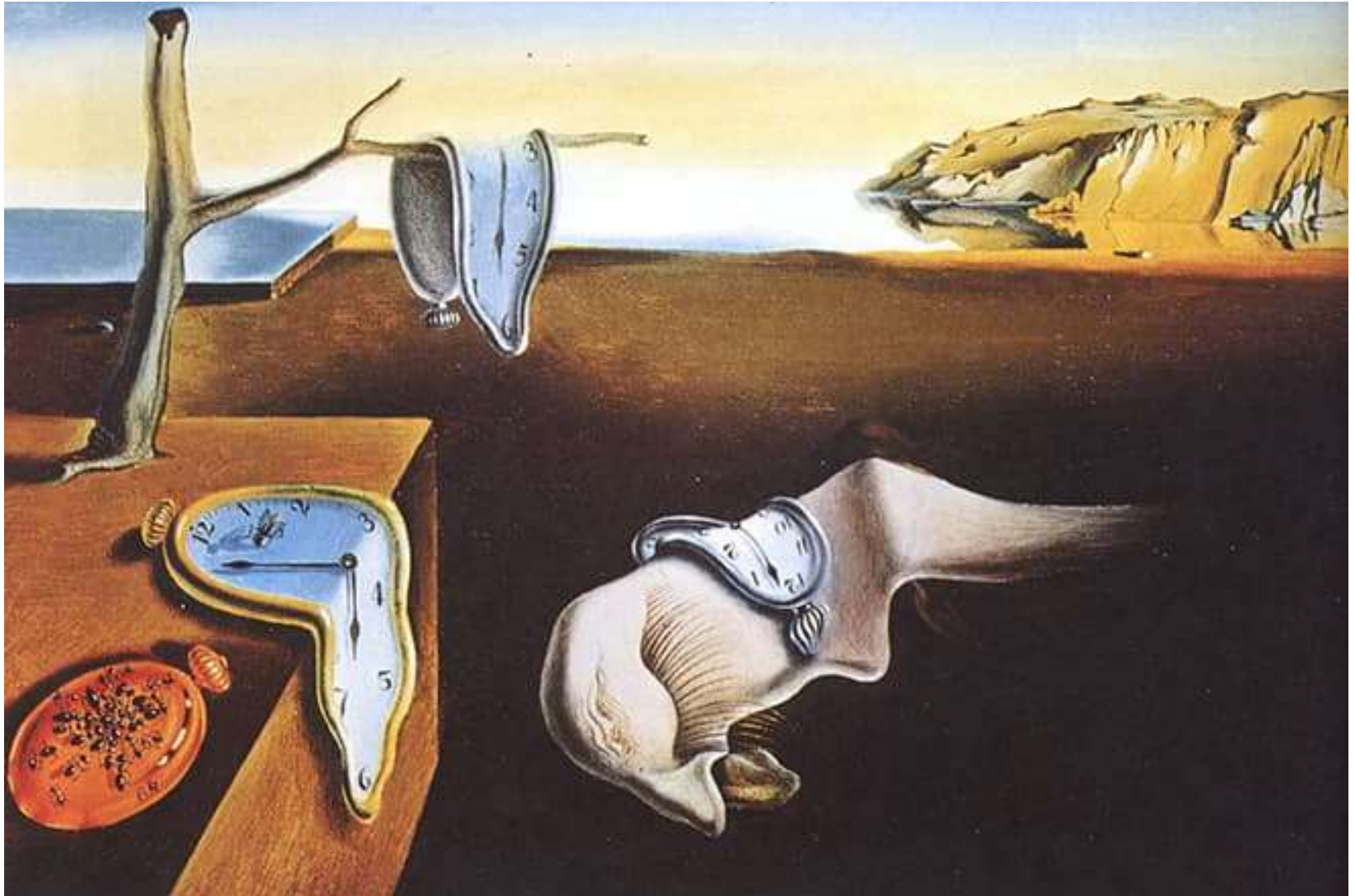

Po žydrų dangumi – asfaltuota dykuma.
Ant laiptų – išblukusi vaikiška Dali
fotografija. Tėvas ir sūnus stebi peizažą.
Antrame plane kovoja du vyrai. Pagyvenęs
žmogus, labai panašus į skulptorių
Antonijo Gaudi kalbasi su mergaite,
apsirengusia uniforma, kokios buvo
nešiojamos prieš Pirmąjį pasaulinį karą.

Kairėje paveikslo dalyje sėdi į mus nugara padorus buržua su lazdele rankoje. Virš paukščių galvų — dalis moters profilio. Pirmame plane — didelė rožinė žuvis: falo simbolis arba prisiminimas apie kažkada pagautą žuvelę. Tarp kaleidoskopo dešiniajame paveikslo kampe ir vaikiškos fotografijos — nulenкта galva, primenanti “Didįjį masturbatorių”.

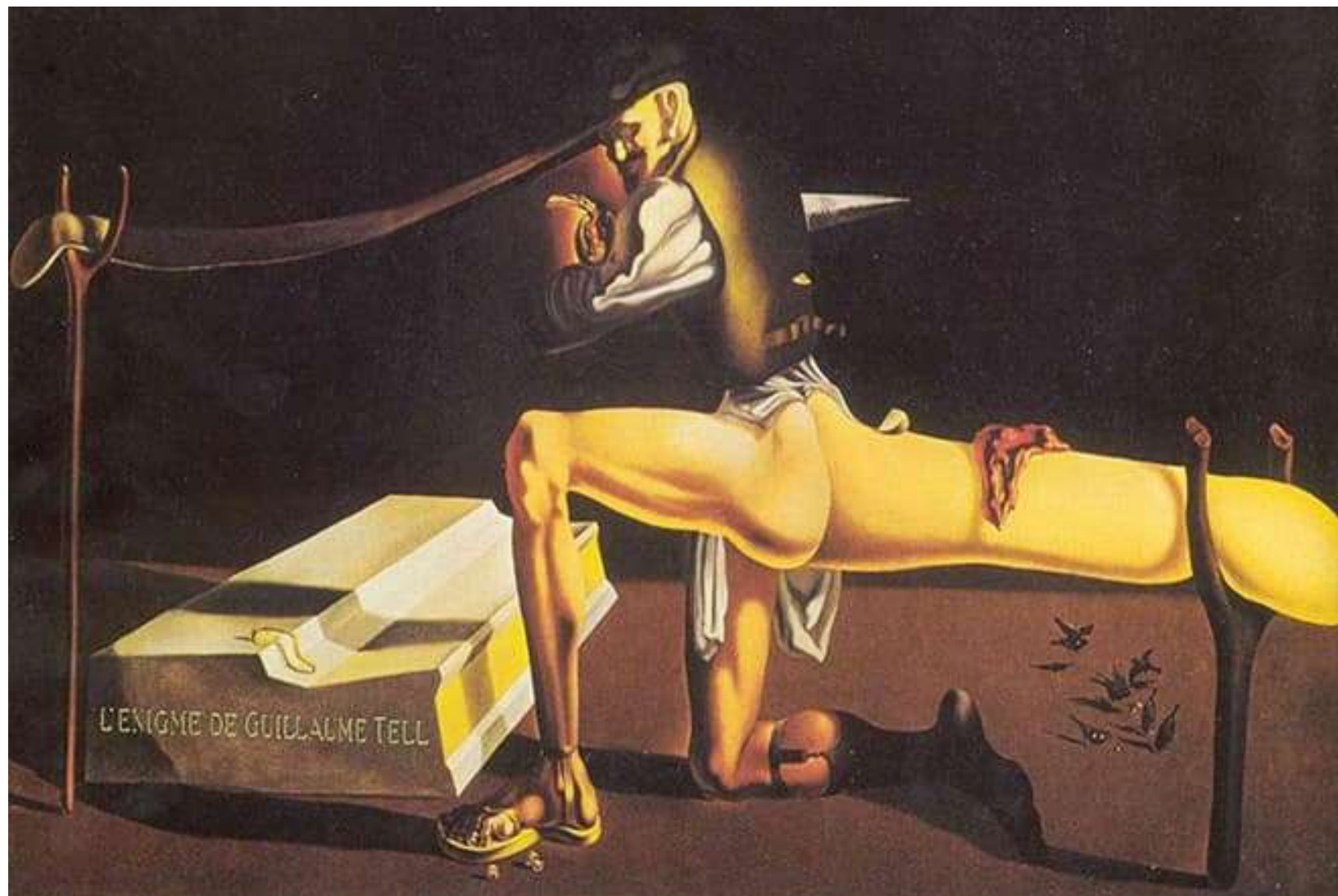
Pirmasis išgarsintas Dali paveikslas yra **“Atminties pastovumas”**, kuriame pavaizduotas nuo stalo tekantis skystas laikrodžio pliažo fone. Nuo 1934 m. paveikslas yra JAV Šiuolaikinio meno muziejuje ir laikomas svarbiausiu Dali kūrinium.

Atminties pastovumas, 1931 m.

1933 m. sukurtas paveikslas “Vilhelmo Telio mįslė”, kuriame pavaizduotas Vladimiras Leninas su dideliais apnuogintais sėdmenimis.

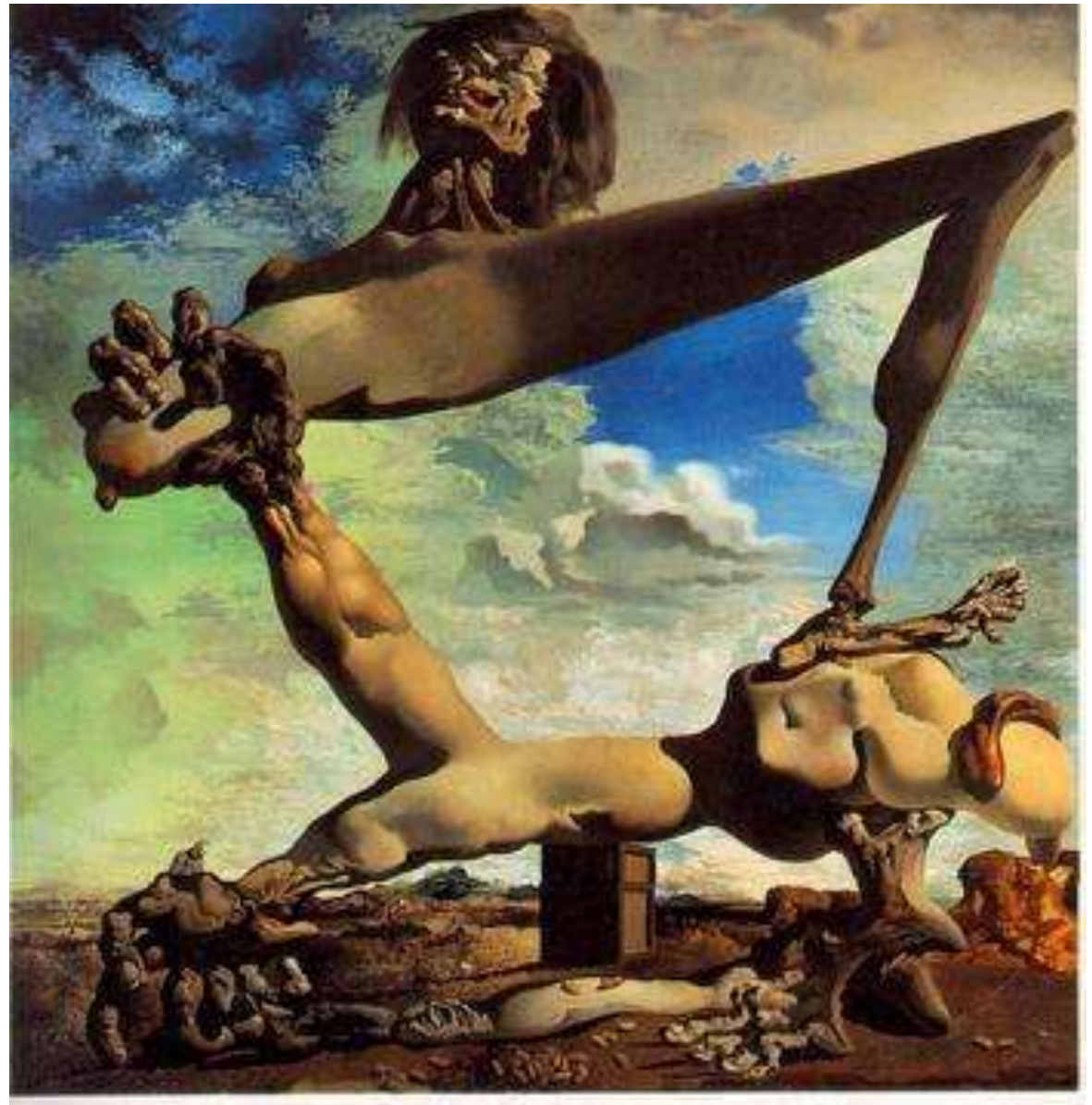
Vilhelmo Telio mįslė, 1933 m.

Komunistuojančius siurrealistus šis paveikslas taip papiktino, kad jie nusprendė sunaikinti paveikslą parodoje, bet paveikslas buvo pakabintas taip aukštai, kad nieko padaryti nebuvo galima.

Minkšta
konstrukcija
su virtomis
pupomis
arba
Pilietinio
karo
nuojauta,
1936 m.

Centrinę drobės dalį užima keista konstrukcija iš žmogaus rankų ir kojų, forma primenanti Ispanijos kontūrus. Konstrukcija tarsi pakimba virš žemo horizonto. Apačioje išbarstytos virtos pupos. Šių objektai sukuria absurdišką, liguistai fantastišką derinį, perduodantį Dali įspūdį, kurį jam sukūrė įvykiai Ispanijoje.

1938 m. Dali sukūrė paveikslą “**Hitlerio mįslė**”. Lašas iš telefono ragelio tuoj nukris į lėkštę, kurioje apiplėšyta Hitlerio fotografija, pupelės ir šikšnosparnis, ant šakos kabo **Čemberleno** lietsargis. Tai genialus nacizmo baigties numatymas. Hitleris Dali domino tikrai kaip žmogus su pažeista psichika

Hitlerio mįslė, 1938 m.

Veido ir vazos su vaisiais pasirodymas jūros krante. 1938

Paskutiniu Dali darbu siurrealizmo stiliumi laikomas **“Veneros sapnas”**, sukurtas dailininkui gyvenant Niujorke. Čia Dali kūrė reklaminius plakatus, apiformindavo parduotuves, padėjo apiforminti kino filmus. Kartu jis rašė autobiografiją **“Slaptasis Salvadoro Dali gyvenimas, jo paties parašytas”**. Knyga buvo labai greitai išpirkta.

Veneros sapnas, 1939 m.

1944 m. sukurtas **“Sapnas, kurį iššaukė bitės skrydis aplink granatą sekundę iki pabudimo”** – žinomiausia ir ryškiausia Dali duoklė Froidui, kurį dailininkas gerbė taip, kad net vadino savo tėvu.

Sapnas, kurį iššaukė bitės skrydis aplink granatą sekundę
iki pabudimo” 1944 m.

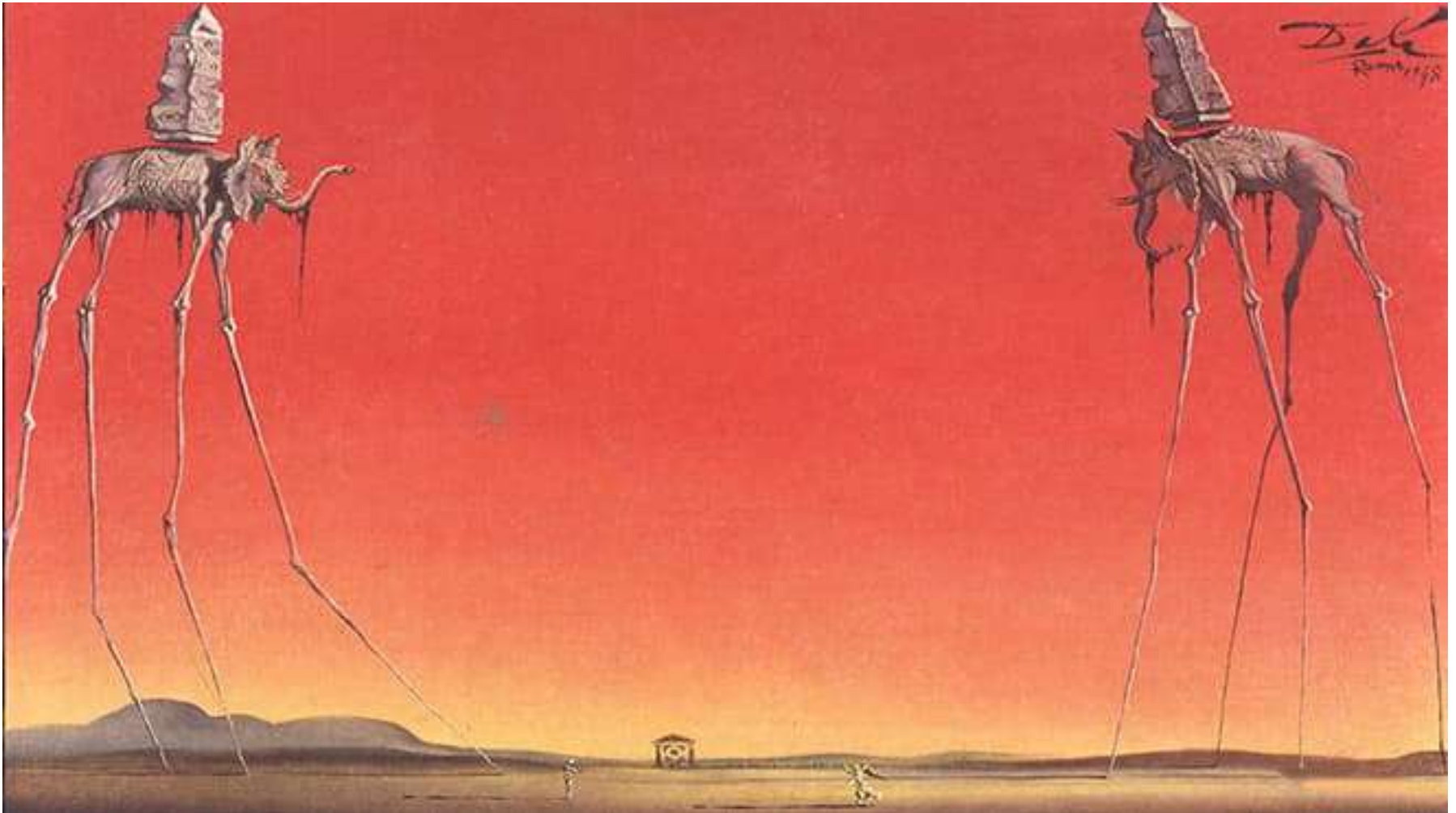
1944 m. Dali ėmėsi kurti žmonos portretą “**Galarina**”. Jis rašė, kad prie portreto dirbo pusę metų po tris valandas kasdien. Gerai įsižiūrėjus matyti, kad Gala rankos primena pintinės su duona virbus, o krūtis – duonos kepalėlj. Dailininkas rašė, kad ilgainiui žmona jam tapo kaip pintinė su duona.

Galarina 1945 m.

1948 m. Dali grįžo į Ispaniją ir sukūrė
“**Dramblius**”, simbolizuojančius pokarinį
skausmą ir tuštumą.

Drambliai, 1948 m.

Tuo laiku Dali ėmėsi religinių siužetų:
**“Paskutinė vakarienė”, “Nukryžiavimas
arba hiperkubinis kūnas”**. Kai kurie to
meto Dali kūriniai susilaukė net teigiamo
Vatikano vertinimo. Draugo paragintas,
Dali sukūrė **“Čiupa Čiups”** logotipą.

Paskutinė vakarienė, 1955 m.

Apie tris mėnesius Dali kūrė “Paskutinę vakarienę”. Kai kurie kritikai atmetė šį kūrinį kaip triuką ir banalybę, kiti labai aukštai vertino, bet publika Dali pažinojo kaip žmogų, žaidžiantį sąvokomis ir emocijomis, o ne kaip nuoširdžiai reiškiantį įsitikinimu.

Jėzus ir dvylika jo mokinių patalpinti į interjerą su stiklinėmis sienomis. Apaštalai, nuleidę galvas, klūpo aplink didelį akmeninį stalą. Jų figūros yra kontrastas permatomam Jėzaus kūnui. Du gabalai duonos ir pusė stiklinės vyno yra šventasis valgis.

S.Dali 1965 m.

Aštuntajame dešimtmetyje paaštrėjo psichinė Dali liga. Jį išsekino haliucinacijos, jis per daug vartojo psichotropinių medikamentų, kuriuos jam rašė gydytojai. Medikai be pagrindo laikė, kad Dali yra serga šizofrenija, kurią pasunkino Parkinsono liga

Devintojo dešimtmečio pradžioje Dali gavo daugybę Ispanijos vyriausybės apdovanojimų, tapo Paryžiaus menų akademijos garbės profesoriumi. Testamentu Dali visą turtą (10 milijonų dolerių) paliko Ispanijai

Antkapinė
plokštė salės
grindyse

Dali kapas

Lenta ant sienos kambaryje, kur palaidotas S.Dali

Gala lange

Gala Gradiva

Žirgas klupdamas su raiteliu

Moters figūra

Sèdintis Don Kichotas

Džordžas
Orvelas

Džordžas Orvelas apie Salvadorą Dali:

“Autobiografija pasitikėti galima tik tada, kai joje parodoma kas nors gėdingo. Žmogus, rodantis save palankioje šviesoje, greičiausiai meluoja, kadangi gyvenimas, kada į jį žiūri iš vidaus – tai tiesiog virtinė pralaimėjimų. Tačiau net ištiesai melaginga knyga prieš autoriaus valią gali pateikti teisingą portretą. Tokioms knygoms priklauso Dali knyga „Slaptas gyvenimas“.

Dali net pagal paties prisipažinimą yra narcizas, o jo autobiografija – tiesiog striptizas rožinėje rampos šviesoje. Bet kaip ataskaita apie fantazijas, apie instinktų išsigimimą, mašinų amžiaus pagimdytą, knyga vertinga.

Siurrealistiniame mene ir fotografijoje išryškėja du bruožai – seksualinis iškrypimas ir nekrofilija.

Dali knyga yra šlykšti. Dali – tikrai apdovanotas piešėjas. Ir labai stropus darbuotojas. Jis ekshibicionistas ir karjeristas, bet ne sukčius. Jo paveikslai apnuodija vaizduotę. Dali antisocialus kaip utėlė. Aišku, kad tokie žmonės nepageidautini, ir visuomenėje, kurioje klesti, kažkas ne taip”.